МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

ЧЕРНЯК ГАННА МИХАЙЛІВНА

УДК 338.45:620.9(477)(043.3)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі міжнародної економіки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор технічних наук, професор
Гавриш Олег Анатолійович,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
декан факультету менеджменту та маркетингу,
науковий керівник кафедри міжнародної економіки

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Гудзь Олена Євгеніївна,
Державний університет телекомунікацій,
завідувач кафедри менеджменту

кандидат економічних наук, доцент
Нагорна Інна Іванівна
Європейський університет,
декан факультету безпеки підприємств

Захист відбудеться 01 червня 2017 р. о 12^{00} годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.002.23 у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» за адресою: 03056, м. Київ, просп. Перемоги, 37, корпус 7, ауд. 41-б.

З дисертацією можна ознайомитись у науково-технічній бібліотеці ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» за адресою: Україна, 03056, м. Київ, просп. Перемоги, 37.

Автореферат розіслано « » квітня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради О. В. Зозульов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Функціонування енергетичних підприємств в умовах економічної і політичної кризи, надзвичайних заходів в енергетиці, блокування поставок вугілля стимулює їх до пошуку засобів нівелювання загроз зовнішнього середовища. Впровадження конкурентної моделі ринку електричної енергії, який почне повномасштабне функціонування з 01.07.2017 року, спричинить появу нової системи економічних відносин між виробниками електроенергії, що обумовлює необхідність переосмислення наявних небезпек та аналізу нових можливих загроз економічній безпеці енергетичних підприємств. Це зумовлює необхідність розвитку теоретичних засад і розроблення науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств.

Проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств досліджували вчені як в Україні, так і за кордоном, що підтверджує актуальність цієї сфери дослідження. Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад економічної безпеки підприємства внесли С. М. Ілляшенко, З. Б. Живко, Г. В. Козаченко, О. М. Ляшенко, Т. В. Момот, О. Є. Гудзь, І. П. Мігус, О. С. Кириченко, Є. І. Овчаренко, Т. І. Сухорукова, І. І. Нагорна, С. В. Кавун, С. М. Шкарлет, Л. О. Корчевська, В. І. Франчук, В. І. Ящук та ін. Прикладним проблемам стратегічного розвитку підприємств, що пов’язані з досягненням перспективної безпеки корпоративної виробничої діяльності, присвячені праці О. А. Гавриша, С. В. Войтко, В. Г. Герасимчука, В. В. Дергачової, Л. Є. Довгань, О. О. Охріменко, Л. М. Шульгіної та ін.

Віддаючи належне внеску цих учених до теорії безпекознавства, слід зазначити, що частина питань щодо забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств наразі вимагає більш ґрунтовного теоретичного опрацювання. Так, потребують подальшого розвитку методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки, які б враховували специфіку підприємств в умовах ринку електроенергетики, а також питання стратегування забезпечення економічної безпеки. Це обумовило актуальність забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств, визначення мети, завдань та структурно-логічної композиції дослідження.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи кафедри міжнародної економіки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», а саме: «Оптимізація бізнес-процесів управління промисловим підприємством» (державний реєстраційний номер 0113U007962); «Моделювання стратегій економічного розвитку підприємства в умовах соціально орієнтованої економіки» (номер державної реєстрації 0111U000745). Особистий внесок автора полягає в дослідженні специфіки забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств та особливостей їх функціонування.

Обраний напрям наукового дослідження пов’язаний з основними положеннями Енергетичної стратегії України на період до 2030 р.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення таких завдань:

− уточнити сутність поняття економічної безпеки в контексті сучасної теорії безпекознавства;

− систематизувати та проаналізувати наукові підходи до забезпечення економічної безпеки підприємства;

− сформувати систему показників оцінювання економічної безпеки та розробити відповідний методичний інструментарій;

− визначити особливості забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств з огляду на трансформацію моделі ринку електричної енергії;

− виявити чинники впливу на забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств в умовах дестабілізуючого зовнішнього середовища;

− удосконалити інструментарій оцінювання рівня економічної безпеки енергетичних підприємств;

− розвинути науково-методичні положення забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств;

− запропонувати стратегії економічної безпеки енергетичних підприємств та порядок їх вибору в умовах нової моделі ринку електричної енергії;

− розробити наукове забезпечення та практичні рекомендації щодо підвищення рівня економічної безпеки енергетичних підприємств.

Об'єктом дослідження є економічна безпека енергетичних підприємств.

Предметом дослідження є теоретичні засади, науково-методичні положення та практичні аспекти забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети й поставлених завдань використано систему загальнонаукових і спеціальних методів, а саме: узагальнення, наукової абстракції, історико-логічний для уточнення понятійно-категоріального апарату теорії безпекознавства (п. 1.1); методи систематизації, групування, компаративного аналізу для аналізу переваг та недоліків основних наукових підходів до забезпечення економічної безпеки підприємства (п. 1.2, 1.3); методи системного аналізу, економічного аналізу, графічний, табличний методи, метод експертних оцінок, економіко-статистичні методи надали можливість виявити особливості забезпечення та оцінити рівень економічної безпеки енергетичних підприємств, а також виокремити дестабілізуючі процеси та явища, що впливають на забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств (п. 2.1, 2.2, 2.3); метод аналізу ієрархій Т. Сааті, процесний метод – для обґрунтування і вибору стратегії економічної безпеки енергетичних підприємств (п. 3.1, 3.2, 3.3); метод економіко-математичного моделювання – для аналізу очікуваної результативності стратегії економічної безпеки енергетичних підприємств (п. 3.3).

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, аналітичні матеріали, офіційні дані Державної служби статистики України, статистичні та звітні матеріали спеціалізованих

дослідницьких організацій, звіти енергетичних підприємств, результати власних прикладних досліджень автора.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження. Основний науковий результат дисертаційної роботи полягає у поглибленні теоретико-методичних положень та розробленні практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств.

Основні результати дослідження, що характеризують його наукову новизну, полягають у такому:

уперше:

− запропоновано *процесно-ієрархічний* підхід до забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств, який передбачає управління фінансово-господарськими процесами на основі визначених ієрархічних рівнів впливу чинників безпеки, ґрунтується на дотриманні запропонованих принципів (узгодженості показників безпеки і стратегічного розвитку, прикладної конструктивності рішень, достатності охоплення напрямів безпеки, верифікації критеріїв вибору безпекової стратегії, адаптованості до змін внутрішнього та зовнішнього середовища, цілепокладання перспективного розвитку) та реалізується через послідовне здійснення низки процедур задля вибору пріоритетної стратегії економічної безпеки: виокремлення компонент економічної безпеки підприємства відповідної галузі − операційної, кадрової, фінансової, інноваційної; оцінювання та ранжування компонентних показників безпеки; ієрархічна конкретизація обраного стратегічного напряму безпекового розвитку.

удосконалено:

− науково-методичні положення стратегування економічної безпеки енергетичних підприємств, що, на відміну від наявних, доповнено типізацією стратегій економічної безпеки залежно від рівня економічної безпеки, що включає стратегію зростання, вибірково-посилювальну стратегію, пристосувальну стратегію, трансформаційну стратегію, комплексно-убезпечувальну стратегію, які обираються на основі запропонованого автором процесно-ієрархічного підходу;

− теоретико-методичні положення оцінювання рівня економічної безпеки енергетичних підприємств, які, на противагу наявним, доповнено адаптованою до специфіки енергетичних підприємств послідовністю дій, здійснення яких надає можливість виокремити компоненти та показники економічної безпеки, пріоритетні для досліджуваних підприємств, та диференціювати рівні економічної безпеки (небезпечний, кризовий, передкризовий, безпечний), що надає можливість визначити ступінь стійкості енергетичних підприємств до зовнішніх і внутрішніх загроз на ринку електроенергетики;

− положення теорії економічної безпеки щодо специфічних загроз діяльності для енергетичних підприємств, що, на відміну від відомих, доповнено їх типізацією за джерелом походження та впливом на економічну безпеку підприємства, що удосконалює базис для оцінювання рівня економічної безпеки таких підприємств;

− методичний інструментарій оцінювання результативності стратегії економічної безпеки підприємства, який, на противагу наявним способам оцінювання, ґрунтується на зіставленні фактичної та еталонної результативності

запропонованих заходів, що надає можливість визначити проблемні компоненти економічної безпеки підприємства;

набуло подальшого розвитку:

− понятійно-категоріальний апарат теорії безпекознавства шляхом витлумачення процесно-орієнтованої сутності поняття «*економічна безпека підприємства*», що, на відміну від відомих тлумачень, розкривається через розуміння безперервного ієрархічного процесу цілеспрямованого здійснення підприємством організаційно-управлінської діяльності з ідентифікації, попередження, протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам з метою забезпечення ефективного функціонування підприємства;

− наукове забезпечення вибору стратегічних напрямів підвищення рівня економічної безпеки, що, на відміну від наявного, ґрунтується на параметричному підході оцінювання результативності стратегії економічної безпеки з використанням порогових значень показників досягнутого рівня економічної безпеки, що надає можливість сформувати комплекс проактивних заходів, скерованих на досягнення очікуваної результативності з урахуванням встановлених на підприємстві ресурсних і фінансових обмежень.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що обґрунтовані дисертантом теоретичні положення доведені до рівня практичних рекомендацій та можуть бути застосовані на енергетичних підприємствах для оцінювання рівня економічної безпеки, розроблення, обґрунтування і вибору стратегії економічної безпеки та визначення її результативності.

Прикладне значення розробок підтверджується їх впровадженням у діяльність таких установ і підприємств: Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (довідка № 3223-10/10018-07 від 05.04.2016 р.), Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України (№ 293/1336 від 25.12.2015 р.), ТОВ «ДТЕК Східенерго» (№ 8/15/10-15 від 15.10.2015 р.), «Курахівська ТЕС» ТОВ «ДТЕК Східенерго» (№ 18-01/16 від 25.01.2016 р.), ПАТ «Донбасенерго» Старобешівська ТЕС» (№ 41-02/14 від 15.02.2014 р.), «Бурштинська ТЕС» ПАТ «ДТЕК Західенерго» (№ 02/1515 від 27.09.2016 р.), що свідчить про практичну значущість та можливість використання результатів дисертаційної роботи державними установами, підприємствами та організаціями.

Теоретичні положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі КПІ ім. Ігоря Сікорського як матеріали для навчально-методичного забезпечення дисциплін «Конкурентоспроможність в інноваційній діяльності», «Стратегічне управління», «Економіка підприємства», «Основи бізнесу» (акт № 3114-51 від 01.12.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Результати, викладені в дисертаційній роботі, отримані здобувачем самостійно і знайшли відображення в опублікованих працях автора.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідались і отримали схвалення на міжнародних науково-практичних конференціях і семінарах: «Сучасні підходи до управління підприємством» (м. Київ, 2014 р., 2015 р.); Международная научно-практическая конференция

«Экономические проблемы устойчивого развития» (м. Суми, 2014 р); Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність (2014 р., 2015 р.); «Економічний розвиток держави та регіонів в умовах трансформаційних змін» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Зовнішні та внутрішні фактори впливу на розвиток міжнародних економічних відносин» (м. Львів, 2014 р.); «Розвиток підприємництва як фактор росту національної економіки» (м. Київ, 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Національні моделі економічних систем: формування, управління, трансформації» (м. Херсон, 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Ефективна економіка та менеджмент: теорія і практика» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Наукові засади ресурсозбереження в системі антикризового управління і відтворення економіки» (м. Хмельницький, 2015 р.); «Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління» (м. Київ, 2015 р.).

Публікації. За результатами проведеного дослідження автором опубліковано 27 наукових праць загальним обсягом 6,3 д. а., у тому числі 9 статей у фахових виданнях, враховуючи 3 статті – у вітчизняних фахових виданнях, 6 статей – у фахових виданнях України, що індексуються у міжнародних наукометричних базах, 6 статей в інших виданнях, 12 праць у збірниках тез доповідей міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 156 найменувань і 10 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 243 сторінки, у тому числі основний зміст роботи викладено на 178 сторінках, включаючи 55 таблиць та 32 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету та завдання, об’єкт і предмет дослідження, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі **«Теоретико-методичні положення забезпечення економічної безпеки підприємства»** на основі аналізу наукових джерел уточнено сутність поняття економічної безпеки в контексті сучасної теорії безпекознавства.

Компаративний аналіз сучасних підходів до цієї категорії надав можливість запропонувати авторське тлумачення процесно-орієнованої сутності поняття «*економічна безпека підприємства*», що розкривається через розуміння безперервного ієрархічного процесу цілеспрямованого здійснення підприємством організаційно-управлінської діяльності з ідентифікації, попередження, протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам з метою забезпечення ефективного функціонування підприємства.

Під забезпеченням економічної безпеки підприємства треба розуміти сукупність процесів, методів, інструментів ідентифікації, попередження, протидії загрозам та підвищення наявного рівня економічної безпеки на основі стратегічного управління з метою ефективного функціонування підприємства

Дослідження економічної сутності основних категорій економічної безпеки підприємства надало можливість виробити уніфіковане розуміння понять "небезпека", "загроза", "ризик" (рис. 1). Виявлено такі характеристики загроз: негативний вплив загрози на діяльність підприємства; можливість завдання шкоди унаслідок дії загрози; реальність загрози, оскільки у разі не застосування запобіжних заходів, негативний вплив скоріше за все матиме місце; об'єктивність загрози, її незалежність від ставлення конкретного суб'єкта економічної діяльності.

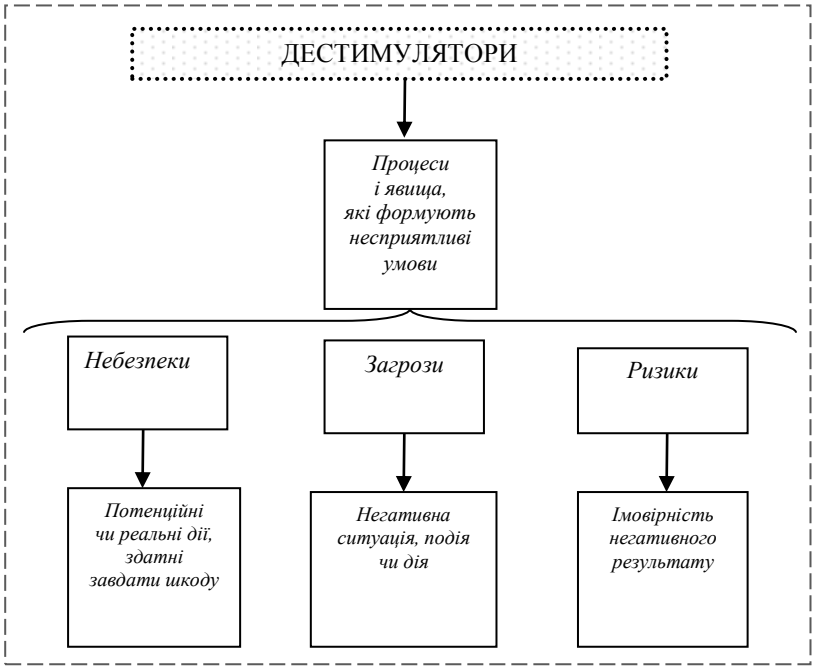

Рис. 1. Дестимулятори економічної безпеки підприємств *(розроблено автором)*

Аналіз наукової літератури довів доцільність уніфікації наявних підходів до забезпечення економічної безпеки підприємства та виділення їх суттєвих елементів та надав можливість згрупувати їх за спільними характеристиками у статистичний, економіко-математичний, системний, ітеративний ризиковий підходи.

З урахуванням переваг та недоліків основних наукових підходів до забезпечення економічної безпеки доцільно використовувати підхід, який би враховував наявні на підприємстві фінансово-господарські процеси, такі як процеси ідентифікації, попередження, протидії загрозам, підвищення наявного рівня економічної безпеки на основі стратегічного управління з метою ефективного функціонування підприємства.

В основу забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств покладено процесно-ієрархічний підхід до забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств, який передбачає управління фінансово-господарськими процесами на основі визначених ієрархічних рівнів впливу чинників безпеки, ґрунтується на дотриманні запропонованих принципів (узгодженості показників безпеки і стратегічного розвитку, прикладної конструктивності рішень, достатності охоплення напрямів безпеки, верифікації критеріїв вибору безпекової стратегії, адаптованості до змін внутрішнього та зовнішнього середовища, цілепокладання перспективного розвитку) (рис. 2).

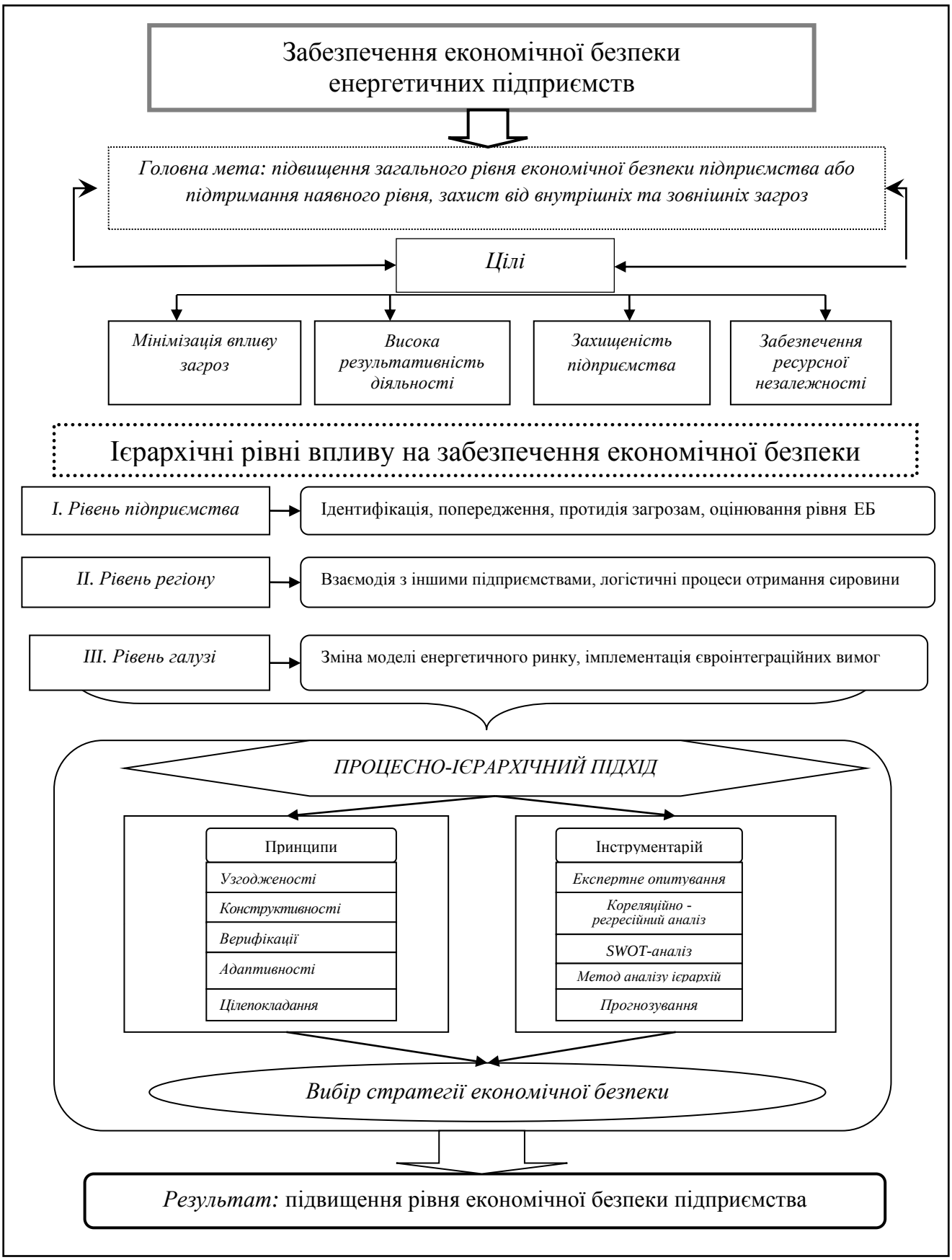

Рис. 2. Процесно-ієрархічний підхід у забезпеченні економічної безпеки
Джерело: запропоновано автором

За результатами дослідження виокремлено основні етапи процесу розроблення та реалізації стратегії економічної безпеки енергетичного підприємства, визначено алгоритм та інструментарій формування такої стратегії. Показано місце стратегії економічної безпеки в ієрархії стратегій енергетичного підприємства (рис. 3). Запропоновано виділяти стратегії економічної безпеки енергетичних підприємств залежно від зон (рівня) економічної безпеки.

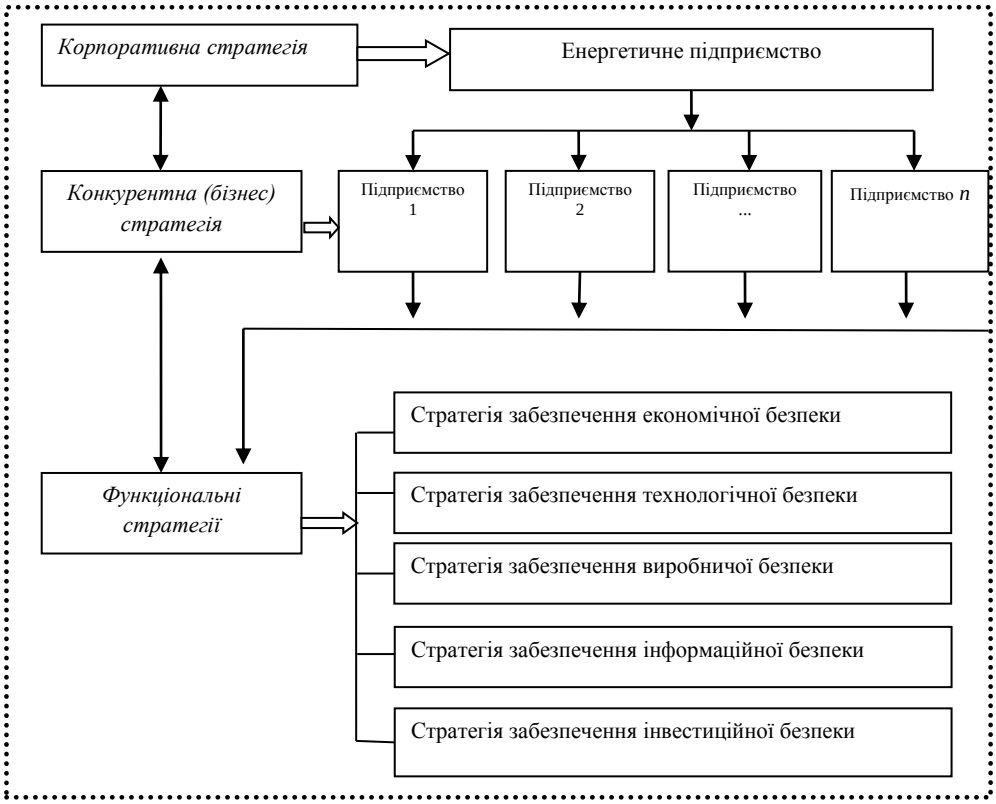

Рис. 3. Місце стратегії економічної безпеки в ієрархії стратегій енергетичного підприємства *(розроблено автором)*

Запропоновано використовувати дефініцію «результативність стратегії економічної безпеки», під якою розуміється обсяг досягнення підприємством запланованих результатів, цілей, завдань у межах обраної стратегії економічної безпеки з метою впливу на дестабілізуючі чинники та негативні фактори зовнішнього та внутрішнього середовища.

У процесі аналізу поглядів вітчизняних і зарубіжних учених розглянуто відомі моделі оцінювання економічної безпеки підприємства. Сформовано перелік показників оцінювання економічної безпеки відповідно до компонент економічної безпеки та розроблено відповідний методичний інструментарій. У результаті систематизації та аналізу компонент та показників економічної безпеки визначено, що їх вплив на рівень економічної безпеки окремих підприємств неоднаковий, тому запропоновано включати до інтегрального показника рівня економічної безпеки лише ті показники і складові економічної безпеки, які відображають специфіку сфери діяльності та внутрішньої побудови підприємства.

У другому розділі **«Діагностика економічної безпеки енергетичних підприємств»** виявлено чинники впливу на забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств в умовах дестабілізуючого впливу середовища, визначено особливості забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств з огляду на трансформацію моделі ринку електричної енергії та проведено оцінювання рівня економічної безпеки енергетичних підприємств.

У процесі дослідження досвіду країн ЄС щодо забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств встановлено, що необхідною умовою досягнення належного рівня економічної безпеки енергетичними підприємствами України є імплементація світового досвіду зміцнення економічної безпеки, зокрема, впровадження механізму страхового гарантування, підтримка діяльності асоціативних і громадських підприємницьких організацій у напрямі гарантування фізичної та економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності, планування життєвого циклу функціонування підприємств у різних галузях і сферах економіки та надання консультацій з питань забезпечення високої життєздатності підприємств відповідно до їх життєвих циклів, що надасть можливість значно удосконалити традиційні механізми державного сприяння розвитку підприємств, сприятиме зміцненню економічної безпеки підприємства та нівелюванню дестабілізуючих чинників.

Досліджено специфіку забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств, а також особливості функціонування Об’єднаної енергетичної системи та ринку електроенергетики в умовах інтеграції України до ЄС (рис. 4). Зокрема, у результаті лібералізації ринку електроенергетики для енергетичних підприємств виникне низка нових викликів та загроз, таких як поява конкуренції між виробниками електроенергії за кінцевого споживача на противагу наявній ціновій конкуренції, технологічні загрози, пов’язані із синхронізацією вітчизняної енергетичної системи з європейською ENTSO-E, необхідність розкриття тарифу та інші. Особливості електроенергії як енергоносія зумовлюють специфіку забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств, особливості функціонування Об’єднаної енергетичної системи України та ринку електроенергетики в цілому, зокрема, у результаті аналізу функціонування енергетичних підприємств виявлено такі особливості: збіжність процесів виробництва і споживання електроенергії, необхідність застосування оперативних заходів балансування, недостатність маневрових потужностей електрогенерації, неможливість створення запасів електроенергії, значні втрати електроенергії під час її транспортування, недостатність забезпечення власними паливними ресурсами, застарілість обладнання, що призводить до неефективності роботи електростанцій (63,8 % енергоблоків перебувають за межею фізичного зносу; 27,8 % наближаються до неї, а решта 8,3 %, – до межі розрахункового ресурсу).

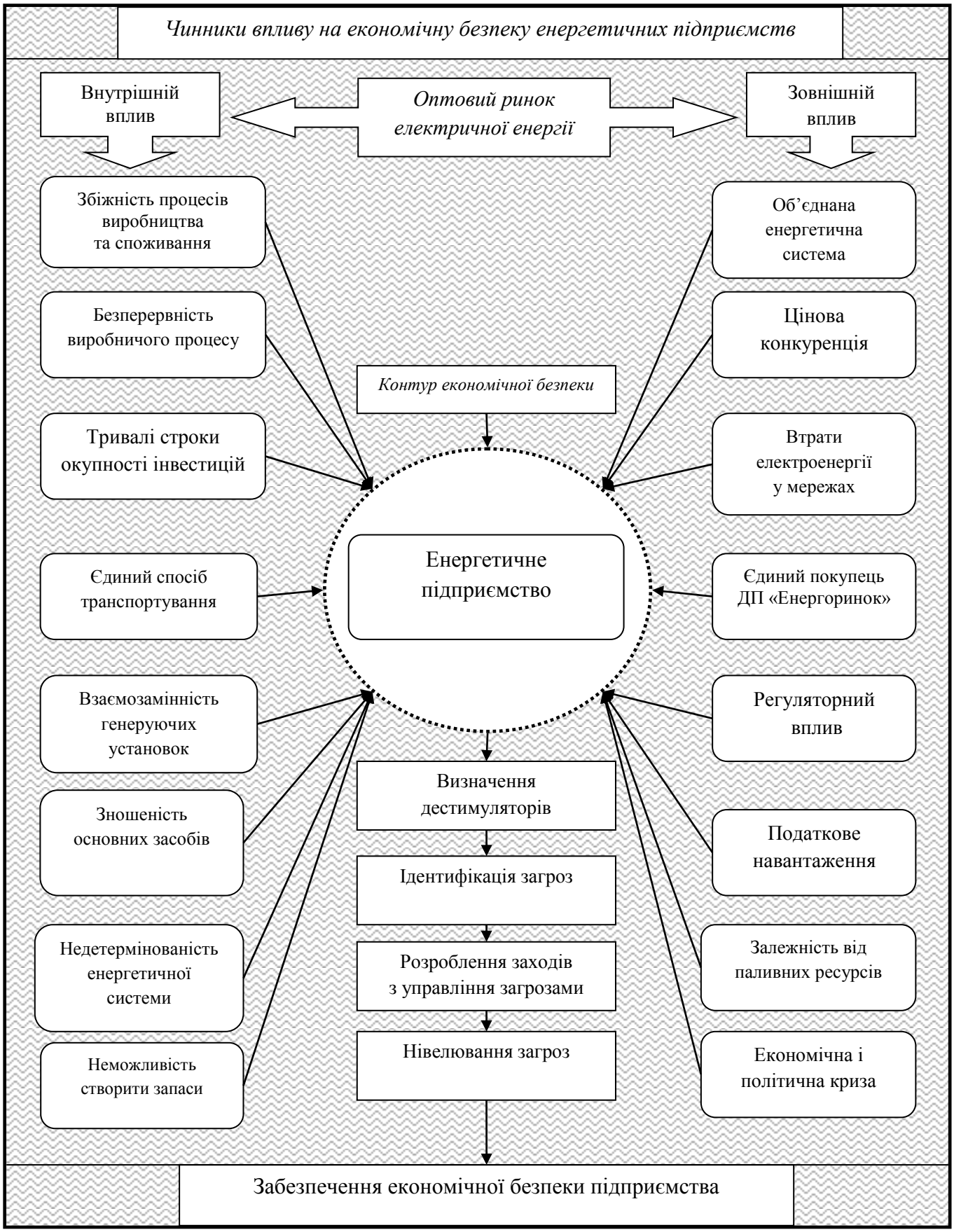

Рис. 4. Специфіка забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств *(розроблено автором)*

За результатами діагностики енергетичної галузі виокремлено чинники впливу на економічну безпеку енергетичних підприємств та запропоновано типізацію специфічних загроз діяльності енергетичного підприємства за джерелом походження та впливом на економічну безпеку підприємства, що удосконалює базис для оцінювання рівня економічної безпеки таких підприємств. Зазначені чинники поділено на три групи: чинники макрорівня, мезорівня та мікрорівня. До чинників макрорівня, що охоплюють особливості розташування України в центральній частині Європи, віднесено курс національної валюти, рівень прибутків споживачів, інвестиційний клімат, рівень економічного добробуту країни; політичну стабільність у країні, чинний політичний режим, наявність політичної волі до запровадження реформ; прозору податкову політику, адаптацію нормативно-правових актів до законодавчої бази ЄС, законодавче підтримання власного виробника через надання дотацій. Чинники мезорівня, у свою чергу, впливають на функціонування енергетики в цілому і включають ринкові, наукові та технологічні групи чинників. Група чинників мікрорівня охоплює вплив на господарську діяльність енергетичних підприємств та поділена на фінансові, виробничі, організаційні, соціальні, адаптивні та комунікативні. На основі системного аналізу зазначених чинників проведено типізацію специфічних загроз діяльності енергетичного підприємства за джерелом походження та впливом на економічну безпеку підприємства, що удосконалює базис для оцінювання рівня економічної безпеки таких підприємств.

Запропоновано теоретико-методичні положення оцінювання рівня економічної безпеки енергетичних підприємств, у межах яких передбачено адаптовану до специфіки енергетичних підприємств послідовність дій, здійснення яких надає можливість виокремити компоненти та показники економічної безпеки, пріоритетні для досліджуваних підприємств, та диференціювати рівні економічної безпеки − небезпечний, кризовий, передкризовий, безпечний, що надає можливість визначити ступінь стійкості енергетичних підприємств до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз на ринку електроенергетики.

Рівень економічної безпеки енергетичних підприємств може бути поданий у вигляді функціональної залежності від таких показників: собівартість одиниці продукції; коефіцієнт фінансової стабільності; відношення середньої заробітної плати на підприємстві до середньої заробітної плати в галузі; коефіцієнт освоєння нової техніки; коефіцієнт прибутковості активів; питома вага нових технологій за обсягом або трудомісткістю; питома частка прогресивного устаткування. Зазначені показники характеризують операційну, кадрову, фінансову та інноваційну компоненти економічної безпеки. За допомогою визначених показників проведено оцінювання рівня економічної безпеки та її складових (рис. 5).

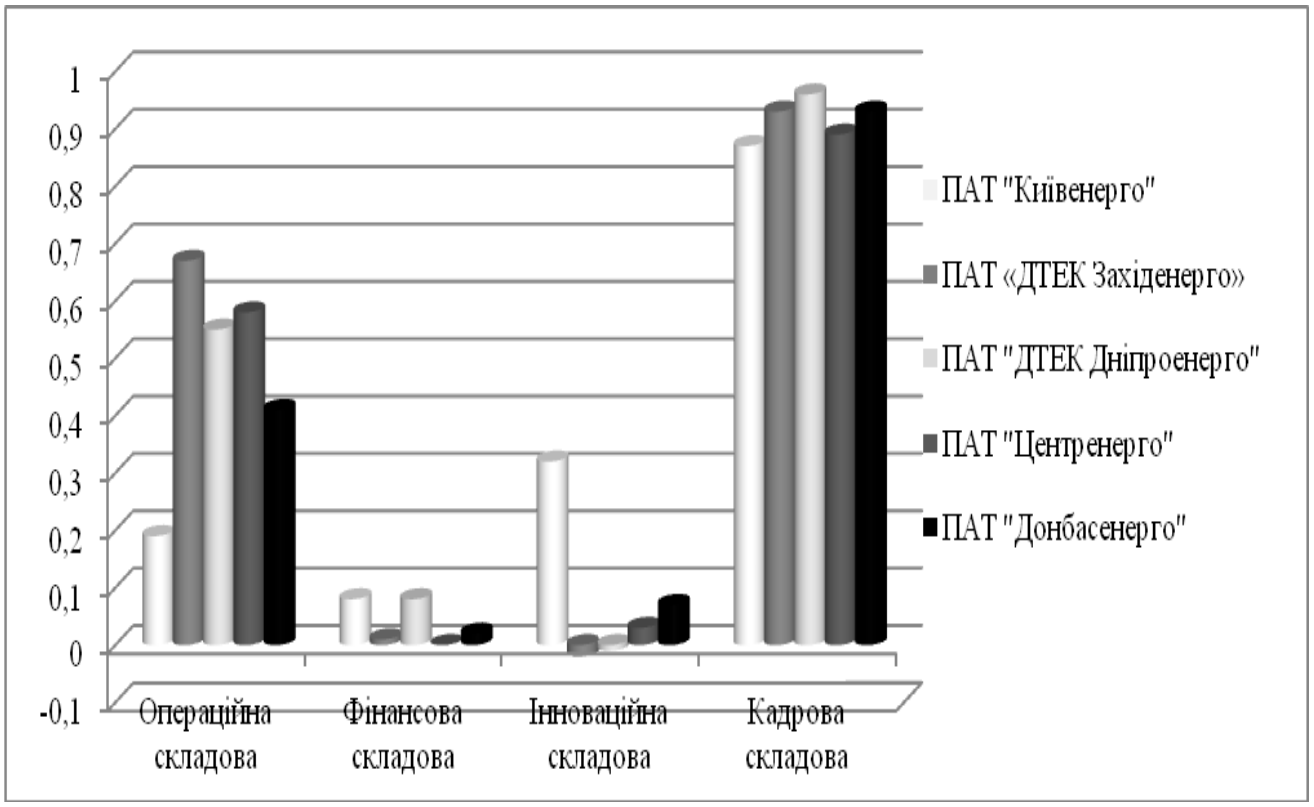

Рис. 5. Результати оцінювання складових економічної безпеки енергетичних підприємств

Джерело: розроблено автором на основі розрахунків рівня економічної безпеки енергетичних підприємств

За результатами оцінювання рівня економічної безпеки у 2014 році рівень складових економічної безпеки підприємств значно знизився за безпечні межі, відповідно рівень економічної безпеки ПАТ «Київенерго» та ПАТ «Донбасенерго» за запропонованою шкалою склав 0,36, ПАТ «ДТЕК Західенерго» та ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго» - 0,40, ПАТ «Центренерго» - 0,38, що пояснюється фінансовою та політичною нестабільністю у країні, залежністю від поставок ресурсів, введенням урядом графіків аварійних відключень електроенергії. Відповідно до отриманих показників економічної безпеки відбувається розроблення стратегії, прийнятної для конкретного енергетичного підприємства.

За результатами оцінювання одержана інформації про рівень економічної безпеки, що слугує індикатором стійкості до загроз конкретного підприємства та на основі якої відбувається розроблення стратегії, прийнятної для конкретного енергетичного підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень економічної безпеки енергетичних підприємств у 2012−2014 роках*

Підприємство	Значення рівня економічної безпеки підприємства у 2012, 2013, 2014 роках	Динаміка рівня економічної безпеки підприємства у 2012−2014 роках
ПАТ «Київенерго»	0,76 → 0,38 → 0,36	*Нормальний* ↓ *Кризовий* ↓ *Кризовий*
ПАТ «ДТЕК Західенерго»	0,51→ 0,46 → 0,40	*Передкризовий* ↓ *Кризовий* ↓ *Кризовий*
ПАТ«ДТЕК Дніпроенерго»	0,71 → 0,48 → 0,40	*Передкризовий* ↓ *Кризовий* ↓ *Кризовий*
ПАТ «Донбасенерго»	0,34 → 0,42 →0,36	*Кризовий* ↓ *Кризовий* ↓ *Кризовий*
ПАТ «Центренерго»	0,35 → 0,40 → 0,38	*Кризовий* ↓ *Кризовий* ↓ *Кризовий*

*****Джерело: розраховано автором на снові даних звітності енергетичних підприємств.*

Доцільність обраних показників для оцінювання економічної безпеки енергетичних підприємств було підтверджено кореляційно-регресійним аналізом, який проводився для встановлення характеру зв'язку між показниками з метою виявлення найвпливовіших для енергетичних підприємств. Отримані результати коефіцієнту детермінації, $R^2 = 0,83$, вказують на сильний зв'язок між предикторами і рівнем економічної безпеки енергетичних підприємств, що надає можливість надалі використовувати модель для прогнозування рівня економічної безпеки.

У третьому розділі **«Напрями удосконалення забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств»** розвинуто науково-методичні положення забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств та запропоновано процедуру реалізації процесно-ієрархічного підходу до забезпечення економічної безпеки через послідовне здійснення таких дій задля вибору пріоритетної стратегії економічної безпеки: виокремлення компонент економічної безпеки підприємства відповідної галузі − операційної, кадрової, фінансової, інноваційної та ін.; оцінювання та ранжування компонентних показників безпеки; ієрархічна конкретизація обраного стратегічного напряму безпекового розвитку (рис. 6).

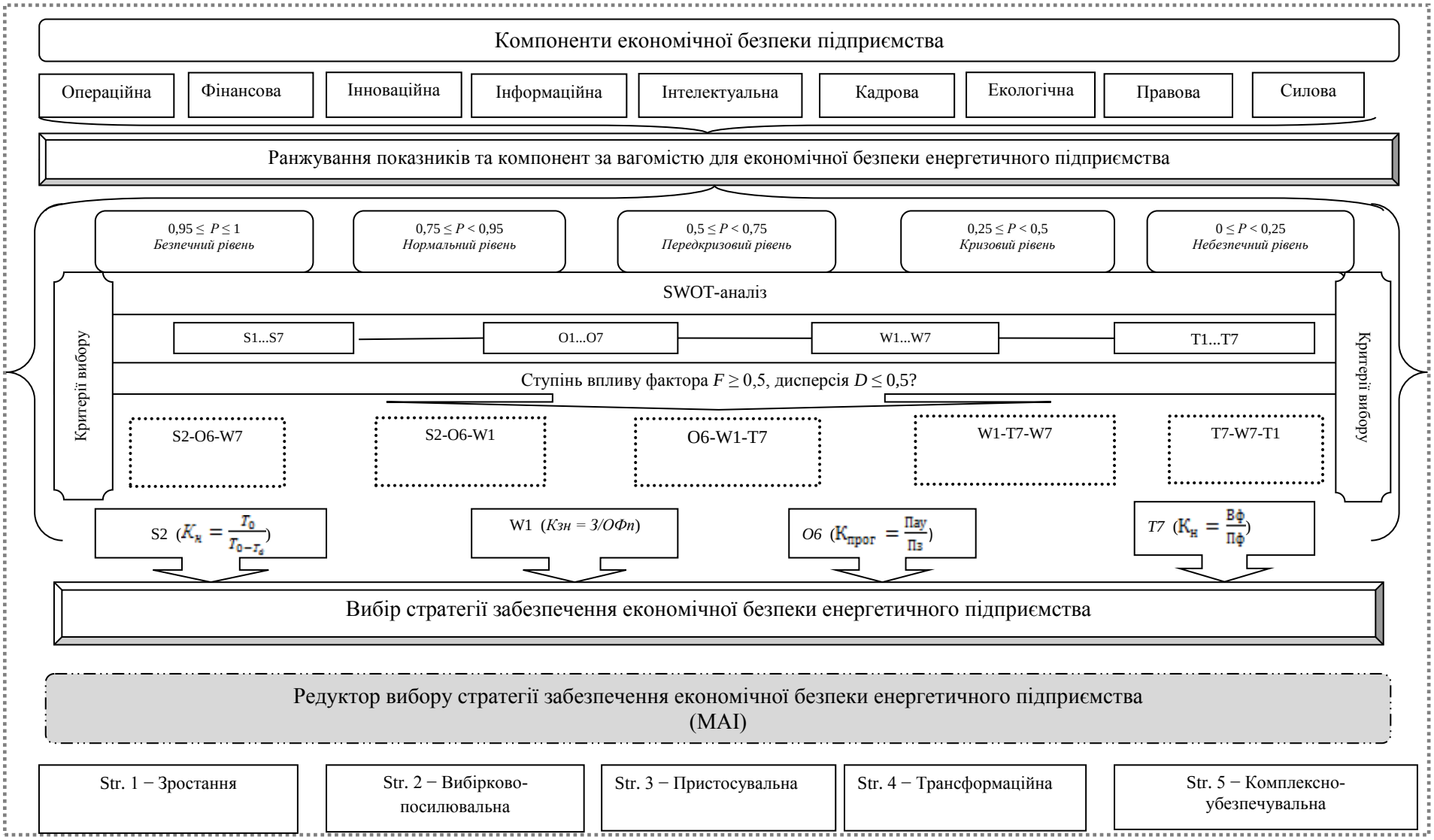

Рис. 6. Процедура реалізації процесно-ієрархічного підходу до забезпечення економічної безпеки

Джерело: *розроблено автором*

Запропоновано стратегії економічної безпеки енергетичних підприємств та порядок їх вибору в умовах нової моделі ринку електричної енергії. Пропонується типізація стратегій економічної безпеки залежно від рівня економічної безпеки, що включає: стратегію зростання, вибірково-посилювальну стратегію, пристосувальну стратегію, трансформаційну стратегію, комплексно-убезпечувальну стратегію, які обираються на основі запропонованого автором процесно-ієрархічного підходу (рис. 7).

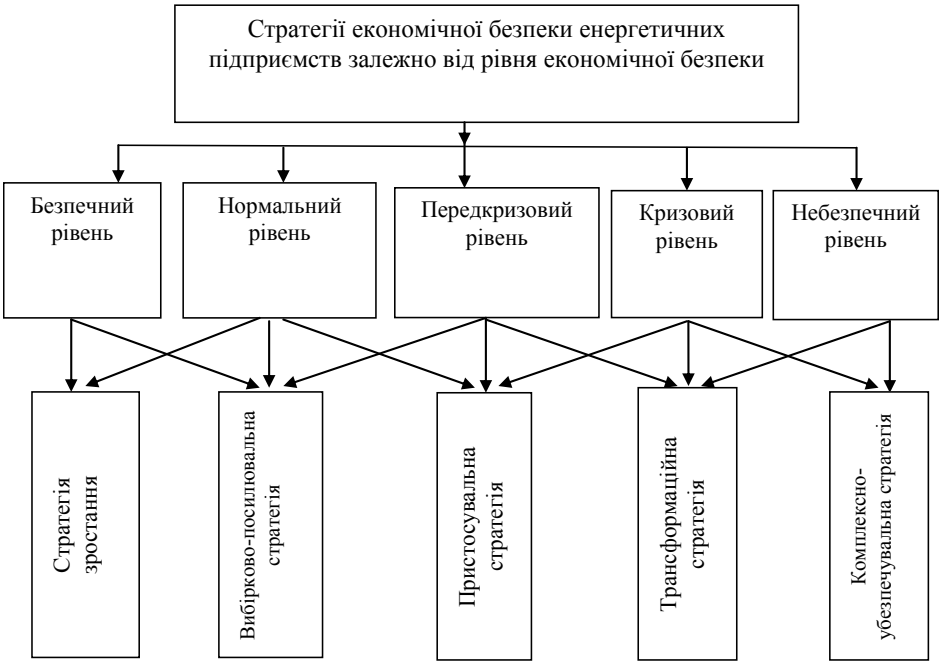

Рис. 7. Стратегії економічної безпеки енергетичних підприємств залежно від рівня економічної безпеки

Обґрунтовано вибір стратегії економічної безпеки енергетичних підприємств шляхом побудови ієрархії вибору стратегії економічної безпеки, що надало можливість врахувати багатоваріантність впливу зовнішнього середовища та наявний рівень економічної безпеки підприємства (рис. 8). За результатами обґрунтування у роботі обрано для досліджуваних енергетичних підприємств трансформаційну стратегію.

На основі визначення критеріїв результативності стратегії економічної безпеки енергетичних підприємств запропоновано стратегічні напрями підвищення рівня економічної безпеки у межах стратегій, що відображають специфіку діяльності енергетичних підприємств та надають можливість підвищити якість управлінських рішень. Вибір стратегічних напрямів підвищення рівня економічної безпеки ґрунтується на параметричному підході оцінювання результативності стратегії економічної безпеки з використанням порогових значень показників досягнутого рівня економічної безпеки, що надає можливість сформувати комплекс проактивних заходів, скерованих на досягнення очікуваної результативності з урахуванням встановлених на підприємстві ресурсних і фінансових обмежень.

Оцінювання результативності запропонованих заходів ґрунтується на зіставленні їх фактичної та еталонної результативності за допомогою методу відстаней, що надає можливість визначити проблемні компоненти економічної безпеки підприємства.

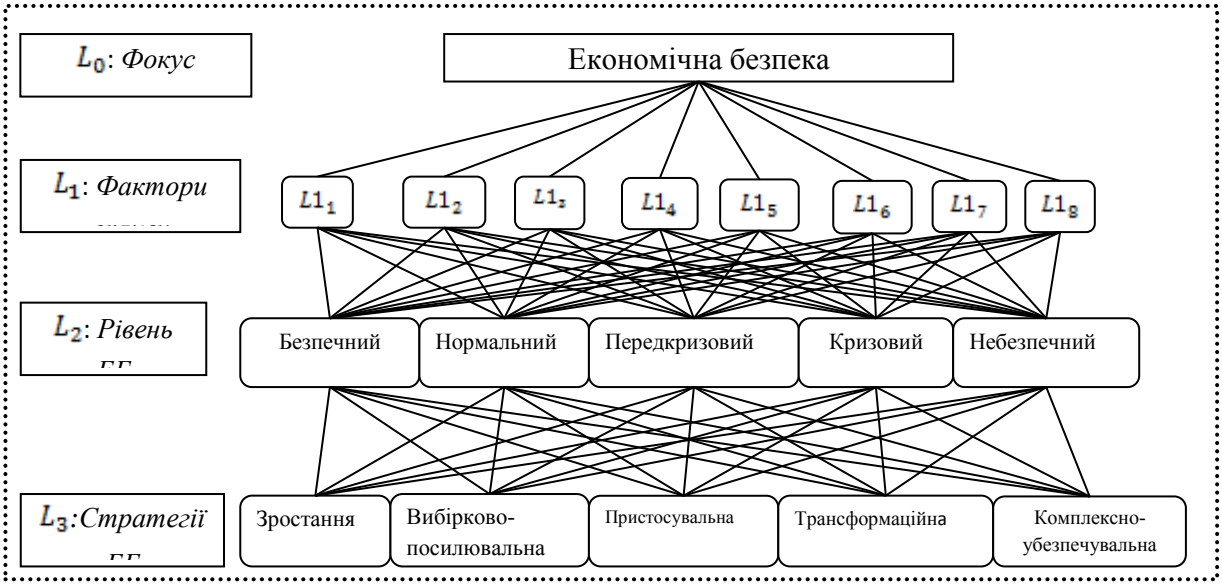

Рис 8. Ієрархічна схема вибору стратегії економічної безпеки енергетичних підприємств з використанням методу аналізу ієрархій Т. Сааті:
рівні ієрархії: L_0 – фокус ієрархії; L_1 – фактори впливу на економічну безпеку енергетичних підприємств, визначені за елементами SWOT-аналізу; L_2 – рівні економічної безпеки енергетичних підприємств; L_3 – стратегії економічної безпеки (альтернативи)

Визначено, що результативність стратегії економічної безпеки за запланованого рівня витрат на стратегічні напрями становитиме: для ПАТ «Київенерго» – 78 %, що надасть можливість підвищити рівень економічної безпеки підприємства з кризового до нормального; для ПАТ «ДТЕК Західенерго» – 66 % із підвищенням рівня економічної безпеки до передкризового; для ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго» – 49 %; для ПАТ «Центренерго» – 48 %; для ПАТ «Донбасенерго» – 46 %. Впровадження стратегічних напрямів підвищення рівня економічної безпеки у межах трансформаційної стратегії призведе до підвищення результативності стратегії для енергетичних підприємств та надасть можливість підвищити рівень їх економічної безпеки.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі сформовано та вирішено наукове завдання з удосконалення і розвитку теоретичних та науково-методичних положень забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств.

За результатами проведеного дослідження можна сформулювати такі висновки:

1. На основі аналізу теоретичного підґрунтя та результатів функціонування енергетичних підприємств в умовах трансформації ринку електроенергетики виявлено, що діяльність енергетичних підприємств є недостатньо безпечною і перебуває під впливом внутрішніх та зовнішніх загроз, що зумовлює потребу в удосконаленні теоретико-методичного забезпечення та наданні практичних рекомендацій для підвищення економічної безпеки енергетичних підприємств.

На основі дослідження праць вітчизняних та зарубіжних вчених уточнено сутність поняття «економічна безпека підприємства» у контексті сучасної теорії безпекознавства. Проведений аналіз економічної сутності основних категорій економічної безпеки підприємства надав можливість запропонувати авторське тлумачення процесно-орієнованої сутності поняття «*економічна безпека*

підприємства», що розкривається через розуміння безперервного ієрархічного процесу цілеспрямованого здійснення підприємством організаційно-управлінської діяльності з ідентифікації, попередження, протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам з метою забезпечення ефективного функціонування підприємства.

2. За результатами систематизації та аналізу сучасних науково-методичних підходів до забезпечення економічної безпеки підприємств виявлено необхідність у застосуванні *процесно-ієрархічного підходу* до забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств, який передбачає управління фінансово-господарськими процесами на основі визначених ієрархічних рівнів впливу чинників безпеки, ґрунтується на дотриманні запропонованих принципів (узгодженості показників безпеки і стратегічного розвитку, прикладної конструктивності рішень, достатності охоплення напрямів безпеки, верифікації критеріїв вибору безпекової стратегії, адаптованості до змін внутрішнього та зовнішнього середовища, цілепокладання перспективного розвитку).

3. На базі дослідження методичних підходів до оцінювання рівня економічної безпеки сучасних підприємств виявлено недостатню їх адаптованість до сучасних умов господарювання. Сформовано систему показників оцінювання економічної безпеки та розроблено відповідний методичний інструментарій, у межах якого передбачено адаптовану до специфіки енергетичних підприємств послідовність дій, здійснення яких надає можливість виокремити компоненти та показники економічної безпеки, пріоритетні для досліджуваних підприємств, та диференціювати рівні економічної безпеки − небезпечний, кризовий, передкризовий, безпечний, що надає можливість визначити ступінь стійкості енергетичних підприємств до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз на ринку електроенергетики.

4. Дослідження зовнішнього і внутрішнього середовища підприємств електроенергетики надало можливість виявити специфіку існуючої моделі ринку електричної енергії та визначити особливості забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств з огляду на його трансформацію. Зокрема, у результаті лібералізації ринку електроенергетики для енергетичних підприємств виникне низка нових викликів та загроз, таких як поява конкуренції між виробниками електроенергії за кінцевого споживача на противагу наявній ціновій конкуренції, технологічні загрози, пов’язані із синхронізацією вітчизняної енергетичної системи з європейською ENTSO-E, необхідність розкриття тарифу та інші. Особливості електроенергії як енергоносія зумовлюють специфіку забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств, особливості функціонування Об’єднаної енергетичної системи України та ринку електроенергетики в цілому, зокрема, у результаті аналізу функціонування енергетичних підприємств виявлено такі особливості: збіжність процесів виробництва і споживання електроенергії, необхідність застосування оперативних заходів балансування, недостатність маневрових потужностей електрогенерації, неможливість створення запасів електроенергії, значні втрати електроенергії під час її транспортування, недостатність забезпечення власними паливними ресурсами, застарілість обладнання, що призводить до неефективності роботи електростанцій (63,8 % енергоблоків перебувають за межею фізичного зносу; 27,8 % наближаються до неї, а решта 8,3 %, – до межі розрахункового ресурсу).

5. Дослідження функціонування енергетичних підприємств надало можливість виявити чинники впливу на забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств в умовах дестабілізуючого зовнішнього середовища. Зазначені чинники

розподіляються на три групи: чинники макрорівня, мезорівня та мікрорівня. До чинників макрорівня, що охоплюють особливості розташування України в центральній частині Європи, віднесено курс національної валюти, рівень прибутків споживачів, інвестиційний клімат, рівень економічного добробуту країни; політичну стабільність у країні, чинний політичний режим, наявність політичної волі до запровадження реформ; прозору податкову політику, адаптацію нормативно-правових актів до законодавчої бази ЄС, законодавче підтримання власного виробника через надання дотацій. Чинники мезорівня, у свою чергу, впливають на функціонування енергетики в цілому і включають ринкові, наукові та технологічні групи чинників. Група чинників мікрорівня охоплює вплив на господарську діяльність енергетичних підприємств та поділена на фінансові, виробничі, організаційні, соціальні, адаптивні та комунікативні. На основі системного аналізу зазначених чинників проведено типізацію специфічних загроз діяльності енергетичного підприємства за джерелом походження та впливом на економічну безпеку підприємства, що удосконалює базис для оцінювання рівня економічної безпеки таких підприємств.

6. Проведене дослідження з використанням експертного, графічного, економіко-статистичних методів надало можливість оцінити рівень економічної безпеки енергетичних підприємств за сукупністю показників. За результатами оцінювання рівня економічної безпеки у 2014 році рівень складових економічної безпеки підприємств значно знизився за безпечні межі, відповідно рівень економічної безпеки ПАТ «Київенерго» та ПАТ «Донбасенерго» за запропонованою шкалою склав 0,36, ПАТ «ДТЕК Західенерго» та ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго» – 0,40, ПАТ «Центренерго» – 0,38, що пояснюється фінансовою та політичною нестабільністю у країні, залежністю від поставок ресурсів, введенням урядом графіків аварійних відключень електроенергії. Відповідно до отриманих показників економічної безпеки відбувається розроблення стратегії, прийнятної для конкретного енергетичного підприємства.

7. Результати дослідження специфіки функціонування енергетичних підприємств надали можливість запропонувати процедуру реалізації процесно-ієрархічного підходу до забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств через послідовне здійснення таких дій задля вибору пріоритетної стратегії економічної безпеки: виокремлення компонент економічної безпеки підприємства відповідної галузі – операційної, кадрової, фінансової, інноваційної; оцінювання та ранжування компонентних показників безпеки; ієрархічна конкретизація обраного стратегічного напряму безпекового розвитку.

8. Застосування методу аналізу ієрархій Т. Сааті надало можливість здійснити вибір стратегії економічної безпеки енергетичних підприємств в умовах нової моделі ринку електричної енергії. Оцінювання рівня економічної безпеки енергетичних підприємств дозволило запропонувати типізацію стратегій економічної безпеки залежно від рівня економічної безпеки, що включає: стратегію зростання, вибірково-посилювальну стратегію, пристосувальну стратегію, трансформаційну стратегію, комплексно-убезпечувальну стратегію, які обираються на основі запропонованого автором процесно-ієрархічного підходу.

9. На основі визначення критеріїв результативності стратегії економічної безпеки енергетичних підприємств запропоновано стратегічні напрями підвищення рівня економічної безпеки у межах стратегій, що відображають специфіку діяльності енергетичних підприємств та надають можливість підвищити якість управлінських рішень. Застосування параметричного підходу надало можливість

здійснювати вибір стратегічних напрямів підвищення рівня економічної безпеки та провести оцінювання результативності стратегії економічної безпеки з використанням порогових значень показників досягнутого рівня економічної безпеки, що надає можливість сформувати комплекс проактивних заходів, скерованих на досягнення очікуваної результативності з урахуванням встановлених на підприємстві ресурсних і фінансових обмежень.

Оцінювання результативності запропонованих заходів на основі зіставлення їх фактичної та еталонної результативності надало можливість визначити проблемні компоненти економічної безпеки підприємства. Визначено, що результативність стратегії економічної безпеки при запланованому рівні витрат на стратегічні напрями становитиме: для ПАТ «Київенерго» – 78 %, що надасть можливість підвищити рівень економічної безпеки підприємства із кризового до нормального; для ПАТ «ДТЕК Західенерго» – 66 % із підвищенням рівня економічної безпеки до передкризового; для ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго» – 49 %; для ПАТ «Центренерго» – 48 %; для ПАТ «Донбасенерго» – 46 %. Виявлено, що впровадження стратегічних напрямів у межах трансформаційної стратегії приведе до підвищення результативності стратегії для енергетичних підприємств та надасть можливість не допустити для підприємств бази апробації збільшення видатків на забезпечення їх економічної безпеки.

10. Реалізація пропозицій автора надала можливість вирішити поставлені завдання, спрямовані на поглиблення теоретико-методичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств. Запропоновані в дисертаційній роботі науково-методичні положення та практичні рекомендації можуть використовуватися як прикладний інструментарій керівництвом енергетичних підприємств під час здійснення ними управлінської діяльності із забезпечення економічної безпеки, а також у діяльності органів державної влади, державних, науково-дослідних та приватних інституцій України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Черняк Г. М. Особливості забезпечення економічної безпеки підприємств / Г. М. Черняк // Вісник Одеського нац. ун-ту. Економіка. – Т. 19. – Вип. 2 /4. – 2014. – 243 с. – С.104–107. *(0,35 друк. арк.)*

2. Черняк Г. М. Адаптація до умов зовнішнього середовища як інструмент забезпечення економічної безпеки підприємства / Г. М. Черняк // Наук. вісник Херсонського держ. ун-ту. Серія: «Економічні науки». – Вип. 7/2014. – 201 с. – С. 9–11. *(0,31 друк. арк.)*

3. Черняк Г. М. Обґрунтування і вибір стратегії забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств / Г. М. Черняк // Наук. вісник Міжнар. гуманітарного ун-ту. Серія: «Економіка і менеджмент». – 2016. – С. 92–96. *(0,38 друк. арк.)*

Статті у фахових виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз

4. Гавриш О. А. Інноваційний розвиток як необхідна складова економічної безпеки сучасних підприємств / О. А. Гавриш , Г. М. Черняк // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – Київ, 2014 (11). – С. 451– 455. *(0,36 друк. арк.) [Особистий внесок автора – 0,3 друк. арк.: здобувачем сформульовано авторське визначення*

економічної безпеки підприємства, виділено основні компоненти економічної безпеки], (внесено до переліку фахових видань України, наукометричні бази – Index Copernicus International, РІНЦ, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, ELAKPI, BASE, WorldCat, Google Scholar, OpenAIRE).

5. Черняк Г. М. Формування механізму забезпечення економічної безпеки сучасних підприємств в контексті євроінтеграції / Г. М. Черняк // Проблеми та перспективи розвитку підприємництва: зб. наук. праць Харківського нац. автомобільно-дорожнього ун-ту. – № 1 (8). – Т. 1. – Харків : ХНАДУ, 2015. – 158 с. – С. 18–22. *(0,25 друк. арк.), (*включено до переліку фахових видань України, міжнародних наукометричних баз – *Index Copernicus).*

6. Черняк Г. М. Оцінювання рівня економічної безпеки енергетичних підприємств в умовах євроінтеграції / Г. М. Черняк // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – Київ, 2015. – № 12. – С. 159–166. *(0,5 друк. арк.)*, (включено до переліку фахових видань України, міжнародних наукометричних баз – *Index Copernicus International, РІНЦ, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського, ELAKPI, BASE, WorldCat, Google Scholar, OpenAIRE).*

7. Гавриш О. А. Розроблення стратегії забезпечення економічної безпеки підприємств енергетичної галузі / О. А. Гавриш, Г. М. Черняк // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – Київ, 2016. – № 13. – С. 143–149. *(0,42 друк. арк.) [Особистий внесок автора – 0,36 друк. арк.: здобувачем досліджено основні етапи процесу розроблення та реалізації стратегії забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств, запропоновано виділяти стратегії економічної безпеки енергетичних підприємств залежно від рівня економічної безпеки],* (включено до переліку фахових видань України, міжнародних наукометричних баз – *Index Copernicus International, РІНЦ, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, ELAKPI, BASE, WorldCat, Google Scholar, OpenAIRE***).**

8. Черняк Г. М. Механізм вибору стратегії забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств / Г. М. Черняк // Ефективна економіка. – № 3. – 2016. *(0,43 друк. арк.)*, (електронне наукове фахове видання, включено до переліку фахових видань України, міжнародних наукометричних баз – *Index Copernicus International, Scientific Indexing Services, Google Scholar).*

9. Черняк Г. М. Результативність стратегії забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств / Г. М. Черняк // Економічний форум 2016. – С. 223–227. *(0,32 друк. арк.), (*включено до переліку фахових видань України, міжнародних наукометричних баз – *РІНЦ, Index Copernicus International, Ulrich s Periodicals Directory).*

Статті в інших наукових виданнях

10. Chernyak A. M. Methodological aspects of ensuring mechanism of economic security of the enterprises // Modern problems of regional development: Collection of scientific articles. – Vol. 1. – Academic Publishing House of the Agricultural University Plovdiv, Bulgaria, 2014. – 404 p. – P. 331–334. *(0,18 друк. арк.)*, *(*включено до міжнародних наукометричних баз – *РІНЦ; Conference Proceedings Citation Index – Social Sciences & Humanities (CPCI-SSH)).*

11. Chernyak A. M. Determining the level of economic security of modern enterprises using threshold indexes // Problems of social and economic development of business: Collection of scientific articles. – Vol. 1. – Publishing house «BREEZE», Montreal, Canada, 2014. – 388 p. – P. 362–365. *(0,18 друк. арк.)*, *(*включено до міжнародних наукометричних баз – *РІНЦ; Conference Proceedings Citation Index – Social Sciences & Humanities (CPCI-SSH)).*

12. Chernyak A. M. Measures to ensuring the economic safety of enterprise in the European Union // Economics and management: problems of science and practice: Collection of scientific articles. – Vol. 2. – Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2014. – 380 p. – P. 279–282. *(0,23 друк. арк.), (*включено до міжнародних наукометричних баз – *РІНЦ; Conference Proceedings Citation Index – Social Sciences & Humanities (CPCI-SSH)).*

13. Черняк Г. М. Проблема визначення поняття економічної безпеки підприємства / Г. М. Черняк // Сучасні підходи до управління підприємством: зб. наук. праць V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 24 квітня 2014 р. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2014. – 536 с. – С. 509–513. *(0,28 друк. арк.)*.

14. Гавриш О. А. Проблеми забезпечення енергетичної безпеки підприємств в умовах інтеграції України до ЄС / О. А. Гавриш, Г. М. Черняк // Сучасні підходи до управління підприємством: зб. наук. праць VI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 23 квітня 2015 р. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2015. – 544 с. – С. 225–229. *(0,26 друк. арк.) [Особистий внесок автора – 0,2 друк. арк.: здобувачем досліджено особливості забезпеченні економічної безпеки енергетичних підприємств]*.

15. Черняк Г. М. Вплив євроінтеграційних процесів і явищ на формування механізму забезпечення економічної безпеки машинобудівних підприємств України / Г. М. Черняк // Економічна безпека держави: стратегія, енергетика, інформаційні технології : монографія / [Мунтіян В. І., Прокопенко О. В., Петрушенко М. М. та ін.]; за наук. ред. д-ра техн. наук, проф. С. О. Лук'яненко, канд. екон. наук, доц. Н. В. Караєвої. – Київ : Вид-во ООО «Юрка Любченка», 2014. – 468 с. – С.129–136. *(0,32 друк. арк.)*.

Тези доповідей у матеріалах конференцій

16. Черняк Г. М. Сучасні підходи до стратегії економічної безпеки енергетичних підприємств / Г. М. Черняк // Сучасні підходи до управління підприємством: зб. наук. праць VII Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 28 квітня 2016 р. – Київ : Вид-во «Політехніка», 2016. – 104 с. – С. 44. *(0,1 друк. арк.)*.

17. Черняк Г. М. Адаптація до умов зовнішнього середовища як інструмент забезпечення економічної безпеки підприємства / Г. М. Черняк // Экономические проблемы устойчивого развития : Междунар. науч.-практ. конф. 6–8 мая 2014 г. в Сумском государственном университете, Украина (СумГУ). – С. 281–283. *(0,17 друк. арк.)*

18. Черняк Г..М. Формування економічної безпеки підприємств в умовах інноваційного розвитку / Г. М. Черняк // Міжнародне науково-технічне співробітництво : принципи, механізми, ефективність : зб. праць X (XXII) Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 13–14 березня 2014 р. / [редкол. : В. Г. Герасимчук (відпов. ред.) та ін.]. – К. : НТУУ «КПІ», 2014. – С. 154. *(0,1 друк. арк.)*

19. Черняк Г. М. Вплив євроінтеграційних процесів на формування економічної безпеки підприємства / Г. М. Черняк // Економічний розвиток держави та регіонів в умовах трансформаційних змін : Міжнар. наук.-практ. конф. 26–27 вересня 2014 р., м. Дніпропетровськ. – 144 с. – С. 66–68. *(0,15 друк. арк.)*

20. Черняк Г. М. Методологічні підходи до формування економічної безпеки сучасних підприємств / Г. М. Черняк // Зовнішні та внутрішні фактори впливу на розвиток міжнародних економічних відносин : Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : ЛЕФ, 2014. – Ч. 2. – 136 с. – С. 93–96. *(0,18 друк. арк.)*

21. Черняк Г. М. Сучасні підходи до формування економічної безпеки підприємств / Г. М. Черняк // Розвиток підприємництва як фактор росту

національної економіки : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 26 листопада 2014 р. – Київ : ІВЦ Вид-во «Політехніка», 2014. – С. 85. *(0,07 друк. арк.)*

22. Черняк Г. М. Дефініція економічної безпеки в понятійному апараті теорії управління підприємством / Г. М. Черняк // Національні моделі економічних систем: формування, управління, трансформації : Міжнар. наук.-практ. конф. 10–11 жовтня 2014 р., м. Херсон. – Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2014. – Ч. 1. – С. 152–154. *(0,16 друк. арк.)*

23. Черняк Г. М. Підходи до оцінки рівня економічної безпеки сучасних підприємств / Г. М. Черняк // Ефективна економіка та менеджмент: теорія і практика : Міжнар. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ : Вид. дім «Гельветика», 2014. – Ч. 2. – С. 52–55. *(0,15 друк. арк.)*

24. Черняк Г. М. Особливості забезпечення енергетичної безпеки підприємств в контексті Євроінтеграції / Г. М. Черняк // Наукові засади ресурсозбереження в системі антикризового управління і відтворення економіки : Міжнар. наук.-практ. конф. – Хмельницький : Вид. дім «Гельветика», 2015. – Ч. 2. – С. 18–20. *(0,14 друк. арк.)*

25. Черняк Г. М. Особливості розуміння дефініції «енергетична безпека» в країнах Європейського союзу / Г. М. Черняк // Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління : Матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 7–9 квітня 2015 р. – Київ : НТУУ «КПІ», 2015. – 251 с. – С. 169–170. *(0,1 друк. арк.)*

26. Черняк Г. М. Особливості формування механізму забезпечення енергетичної безпеки підприємств в умовах Євроінтеграції / Г. М. Черняк // Міжнародне науково-технічне співробітництво : принципи, механізми, ефективність : зб. праць XI (XXIII) Наук.-практ. конф., Київ, 9–10 квітня 2015 р. / [редкол. : В. Г. Герасимчук (відпов. ред) та ін.]. – Київ : НТУУ «КПІ», 2015. – 160 с. – С. 69. *(0,1 друк. арк.)*

27. Черняк Г. М. Дестимулятори економічної безпеки сучасних підприємств / Г. М. Черняк // Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки : зб. наук. праць за матеріалами всеукр. наук.-практ. конф. 12–13 квітня 2016 р. – 2016. – Ч. 2. – С. 708–712. *(0,14 друк. арк.)*

АНОТАЦІЯ

Черняк Г. М. Забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04. – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», МОН України. – Київ, 2017.

Дисертаційну роботу присвячено розробленню та удосконаленню теоретико-методичних положень забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств на основі поглиблення теоретичних засад економічної безпеки підприємств та удосконалення науково-методичних способів забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств.

Розвинуто понятійно-категоріальний апарат теорії безпекознавства щодо визначення дефініції «економічна безпека підприємства». Узагальнено та систематизовано основні наукові підходи до забезпечення економічної безпеки

підприємства. Удосконалено процедуру оцінювання рівня економічної безпеки енергетичних підприємств.

Визначено змістовне наповнення дестабілізуючих процесів і явищ, що впливають на забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств. Виявлено особливості забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств.

Обґрунтовано теоретико-методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки енергетичних підприємств та запропоновано процесно-ієрархічний підхід до забезпечення економічної безпеки енергетичних підприємств.

Запропоновано стратегії економічної безпеки енергетичних підприємств залежно від рівня економічної безпеки. Розроблено науково-методичні положення та практичні рекомендації щодо підвищення загального рівня економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: енергетичні підприємства, економічна безпека, забезпечення, оцінювання економічної безпеки, стратегування.

АННОТАЦИЯ

Черняк А. М. Обеспечение экономической безопасности энергетических предприятий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», МОН Украины. – Киев, 2017.

Диссертационная работа посвящена разработке и усовершенствованию теоретико-методических положений обеспечения экономической безопасности энергетических предприятий на основе углубления теоретических основ экономической безопасности предприятий и усовершенствования научно-методических способов обеспечения экономической безопасности энергетических предприятий.

Развит понятийно-категориальный аппарат теории безопасности в части определения дефиниции «экономическая безопасность предприятия». Обобщены и систематизированы основные научные подходы к обеспечению экономической безопасности предприятия. Усовершенствована процедура оценки уровня экономической безопасности энергетических предприятий.

Определено содержательное наполнение дестабилизирующих процессов и явлений, влияющих на обеспечение экономической безопасности энергетических предприятий. Выявлены особенности обеспечения экономической безопасности энергетических предприятий.

Обоснованы теоретико-методические подходы к оценке уровня экономической безопасности энергетических предприятий и предложен процесно-иерархический подход к обеспечению экономической безопасности энергетических предприятий.

Предложены стратегии экономической безопасности энергетических предприятий в зависимости от уровня экономической безопасности. Разработаны научно-методические положения и практические рекомендации по повышению общего уровня экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: энергетические предприятия, экономическая безопасность, обеспечение, оценка экономической безопасности, стратегирование.

ABSTRACT

Chernyak G. M. Ensuring economic security of energy enterprises. – The manuscript.

Thesis for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (by economic activity). – National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The thesis is devoted to development and improvement of theoretical and methodological provisions of ensuring the economic security of energy companies which is based on deepening the theoretical foundations of economic security of enterprises and improvement of scientific and methodical way to ensure the economic security of energy companies.

Analysed current scientific and methodological approaches, models and methods of evaluation of economic security, causing revealed the existence of a significant number of developments which are related to the formation of complex techniques and activities to ensure economic security directly methodology and evaluation of its level.

Systematized components of economic security and proposed to include only those indicators and components of economic security, which are reflecting the specific scope and domestic construction companies.

According to the research singled out the basic stages of development and implementation of the strategy of economic security of the energy company, the algorithm and tools of the formation such a strategy. Displayed the place of the strategy of economic security in the hierarchy of company strategies. Proposed to allocate economic security strategy for energy companies depending on zone (level) of economic security.

Grounded theoretical and methodological approaches to evaluation the economic security. The economic security can be represented as a function depending on the following metrics: cost per unit; factor of financial stability; the ratio of the average wage in the company to the average wage in the industry; rate of development of new technology; rate of return on assets; the proportion of new technologies in scope or complexity; percentage share of progressive equipment. By using defined parameters estimated the level of the economic security and its components.

Proposed to use a process-hierarchical approach to the economic security of energy companies, which includes management of financial and economic processes based on predefined hierarchical levels of influence factors of safety, based on compliance with the proposed principles (consistency of performance security and strategic development, application of constructive solutions, adequacy of coverage areas of security, verification criteria for selecting security strategy, adaptation to change environment, goal-setting)

Suggested a scientific and methodological provision of economic security strategies of energy companies by typing strategies depending on the level of economic security that includes growth strategy, selective strategy, adaptive strategy, transformation strategy, comprehensive strategy.

Proposed to choice the strategy of economic security of the energy enterprises by constructing a hierarchy of choice strategy of economic security that has enabled many variations to consider the external environment and the existing level of economic security.

Key words: energy companies, economic security, economic security ensuring, strategic.